

СТУДЕНТСЬКІ ПАРТІЙНО-ІДЕОЛОГІЧНІ ГУРТКИ В ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (20-30-ті рр. ХХ ст.)

У статті показано роботу студентів педагогічних навчальних закладів України у гуртках партійно-ідеологічного спрямування, які функціонували у 20-30-х рр. ХХ ст., і були спрямовані на виховання молоді у марксистсько-ленінському дусі, формування політично свідомого громадянина, який мав жити у новому комуністичному суспільстві. На їх засіданнях влаштовували диспути на різноманітні теми, організовували виступи та заслуховували доповіді. Гуртківці детально вивчали Конституцію СРСР 1936 р., постанови партійних з'їздів. Кожний студент проробляв окремі положення, після чого у середовищі гуртківців відбувалося їх обговорення. У статті показано і негативні моменти: не виконання планів засідань, скорочення кількості членів гуртків, нестача кваліфікованих керівників, а також їхня слабка підготовка, відсутність вільного часу у студентства. Частина публікацій присвячена роботі гуртків поточної політики, які працювали впродовж другої половини 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. На засіданнях обговорювали рішення з'їздів ВКП(б), всесоюзних, республіканських і регіональних партійних конференцій, вивчали статут та програму ВЛКСМ, історію ВКП(б), розглядали питання внутрішньої і зовнішньої політики СРСР тощо. У статті йдеться також про гуртки з вивчення історії ВКП(б), діалектичного та історичного матеріалізму, окремих ідеологічних проблем. У декількох педвищах працювали комсомольські гуртки з вивчення «юнацького руху».

Ключові слова: студенти, інститут, технікум, політичний гурток, гурток поточної політики, доповідь, засідання.

Серед заходів, якими опікувалися компартійні та комсомольські осередки з метою виховання у студентів марксистсько-ленінського світогляду, особливе значення надавалося організації гуртків партійно-ідеологічного спрямування. Вивчення марксизму-ленізму у гуртках було «вирішальною ідейною зброєю партії в боротьбі за виховання студентів в комуністичному дусі, в боротьбі за завоювання вищої школи» [116, с.285]. Окремі факти про гурткову роботу у вишах України подали у своїх дослідженнях радянський вчений Г.І. Ясницький [117], сучасні науковці О.О. Лаврут [77], О.В. Ляпіна [73], О.Л. Рябченко [80]. Водночас, питання роботи у цих гуртках студентів педагогічних навчальних закладів комплексно не досліджувалося. Власне, на вивчення цієї проблеми і буде спрямована наша стаття.

У ряді вишів УСРР діяли політичні гуртки. Їх почали створювати у 1921-1922 н.р. Вони функціонували у позанавчальний час на добровільній основі [4, с.122]. У жовтні 1922 р. на V з'їзді комсомолу ухвалили розвивати два види марксистської освіти: по-перше, епізодичні лекції, бесіди, вечори в клубах і на зборах осередків; по-друге, марксистські гуртки, агітаційно-пропагандистські колективи і колективи пропагандистів [82, с.53].

У 20-ті рр. політгуртки діяли і в педагогічних навчальних закладах. Тут молодь набувала «ідейно-політичного загартування» і навичок до громадської роботи, до активної участі в партійних і комсомольських організаціях [117, с.220]. Зокрема, в Київському ІНО у 1921-1922 н.р. функціонували марксистсько-ленінські гуртки. На жаль, інформація про їх практичну роботу відсутня. У жовтні 1922 р. було організовано три марксистські гуртки, які об'єднали 90 студентів [73, с.56]. У 1923-1924 н.р. функціонували 8 ленінських гуртків, які об'єднували 442 студенти [90, арк.84]. В 1928-1929 н.р. у вищі в 33 політгуртках займався 1131 студент [100, арк.38зв.]. У Кам'янець-Подільському ІНО в 1921 р. започаткували марксистський гурток [37, арк.58; 38, арк.29, 32; 40, арк.4зв.; 49, арк.141; 50, арк.87зв.; 85, арк.87зв.]. На початку 1923 р. функціонували вже два таких гуртки [48, арк.85]. У 1923-1924 н.р. на їх базі розпочав роботу політичний гурток [39, арк.134зв.; 51, арк.54зв.; 57, арк.14зв.; 60, арк.2; 84, с.490; 91, арк.55]. Восени 1924 р. він налічував 113 членів, у т.ч. 2 комуністи і 9 комсомольців. Керівником гуртка був викладач С.З. Божко, а секретарем – безпартійний студент Швець [62, арк.2зв.; 63, арк.3зв.]. На початку 1925 р. політичний гурток змінив назву на ленінський. Навесні того року він мав 97 членів, у т.ч. 32 комсомольці [42, арк.13; 51, арк.10зв.; 64, арк.8]. Влітку 1925 р. гурток об'єднував 145 членів, серед яких були 3 партійці і 32 комсомольці [68, арк.3]. На початку жовтня 1925 р. у його складі було 125 осіб [42, арк.25]. У 1930 р. у вищі функціонував марксистсько-ленінський гурток, до складу якого входили 63 особи [45, арк.15].

Політгуртки діяли і в інших вишах. Зокрема, у Катеринославському ІНО у 1922-1923 н.р. започаткували марксистський гурток [110, арк.60]. Такий же гурток працював у Волинському ІНО, який серед інших гуртків був найдіяльнішим. У 1924-1925 н.р. він об'єднував 200 студентів. Цікаво, що в одному і тому ж архівному документі згадується ще й ленінський гурток [1; 95, арк.562]. Це ж стосується і Миколаївського ІНО. У жовтні 1924 р. тут виник політгурток (керівник – Кошина) [32, арк.50]. У звіті вишу за 1924-1925 н.р. він мав назву марксистського [95, арк.749]. У 1925-1926 н.р. у виші було 2 марксистські гуртки (підвищеного та нижчого типу) [83]. Невдовзі вони припинили свою роботу і відновилися восени 1927 р. [33, арк.21зв.]. Такий же гурток працював у Чернігівському ІНО (у грудні 1923 р. тут було 20 членів) [88, арк.21]. У Донецькому ІНО діяв марксистсько-ленінський гурток, який у 1925-1926 н.р. налічував 25 студентів [94, арк.666зв.]. У Херсонському ІНО політгурток у складі 50 осіб створили у березні 1923 р. [36, арк.113], який у травні вже об'єднував 60 членів [87, арк.19]. Він діяв впродовж десятиліття. Зокрема, він згадується в одній із газетних публікацій за 2 листопада 1929 р. [6]

Функціонували політгуртки і в педтехнікумах. У 1925-1926 н.р. один з них працював у Глухівському педтехнікумі: до його складу входили 104 члени [92, арк.206зв.], Могилів-Подільському – 97 [96, арк.18зв.], Полтавському – 60 [70, с.10], Житомирському укра-

їнському – 44 [26, арк.18зв.] (у 1926-1927 н.р. у цьому виші вже діяв марксистсько-ленінський гурток у складі 78 студентів) [96, арк.72зв.]. Такі ж гуртки діяли в Артемівському [98, арк.141зв.], Дніпропетровському російському [18, арк.2], Житомирському єврейському [19, арк.40], Корсунському [99, арк.40], Куп'янському [100, арк.3], Мар'їнському [100, арк.40], Проскурівському [46, арк.8зв.], Харківському єврейському педтехнікумах (тут було 4 політгуртки) [93, арк.29]. Студенти об'єднувалися також у марксистсько-ленінські гуртки, зокрема у Нероновицькому педтехнікумі (у 1925-1926 н.р. – 43 члени, 1926-1927 н.р. – 124) [97, арк.60зв.; 109зв.], Шепетівському (у 1926-1927 н.р. – 63) [47, арк.2; 65, арк.163зв.; 66, арк.122зв.], Київському російському педтехнікумах [105, арк.51]. Гуртки ленінізму працювали у Пирятинському педтехнікумі (у 1925-1926 н.р. – 66 членів; керівник – Сиромолот) [96, арк.213зв.], Бердянському (у 1926-1927 н.р. – 50) [3, с.19; 29, арк.8зв.; 70], Сталінському (у 1926-1927 н.р. – 36) [96, арк.235зв.], Одеському єврейському [93, арк.71зв.]. 18 студентів Старобільського педтехнікуму в 1925-1926 н.р. об'єднувалися у марксистський гурток [98, арк.72зв.]. Такий же гурток діяв у 1926-1927 н.р. у Мелітопольському педтехнікуму, який у своєму складі мав 40-50 студентів [31, арк.8зв.]. У Черкаському педтехнікумі політгуртками у 1927-1928 н.р. було охоплено 12 студентів, а у 1928-1929 н.р. – 19 [100, арк.30].

У січні-квітні 1923 р. відповідно до інструкції було здійснено розподіл гуртків на ступені. Наприклад, у Київському ІНО гурток I-го ступеня, яким керував Орлов, об'єднував «малополітично» підготоване студентство. Активніше працював гурток II-го ступеня (керівник – Загорський). Гуртківці вивчали утопічний соціалізм, опрацювали тему «Попередники Маркса в політекономії» [86, арк.38]. У Житомирському українському педтехнікумі в 1925-1926 н.р. група політгуртка I ступеня вивчала історію партії, II-го – історію революційного руху на Заході [26, арк.18зв.]. Тоді ж у Полтавському педтехнікумі до складу політгуртка I ступеня входили 40 студентів, II-го – 20 [77, с.10], у Глухівському – відповідно 69 і 35 (у цьому закладі вони мали назву політгуртків «А» і «Б») [92, арк.206зв.]. У вересні 1925 р. гурток Кам'янець-Подільського ІНО поділили на дві частини – «повишеного» та «пониженого» типу. До складу першого ввійшли комуністи і комсомольський актив, другий об'єднував всіх інших комсомольців та бажаючих студентів [41, арк.70; 42, арк.23]. На початку жовтня гурток (125 осіб) поділили на 6 груп, до яких прикріпили груповодів (кураторів) – Заклинського, Галузо, Горбенка, Дідича, Буторіна, Степаніва [42, арк.25]. У Мар'їнському педтехнікумі у 1928-1929 н.р. політгурток поділявся на 3 групи [100, арк.40].

У ряді джерел зазначається, що політгуртки працювали доволі активно. Зокрема, у Київському ІНО регулярно проводилися засідання марксистські гуртки, на яких влаштовували диспути на різноманітні теми. В історичному кабінеті ІНО, яким керував О.П. Оглоблин, був створений спеціальний марксистський відділ 280

[73, с.56]. Гуртківці Кам'янець-Подільського ІНО, подібно до Київського, на своїх засіданнях переважно виступали чи заслуховували доповіді. Так, у 1923-1924 н.р. студенти виголосили 33 доповіді (у першому триместрі – 10, другому – 19, третьому – 4) [39, арк.115; 51, арк.54зв.; 52, арк.44зв., 46зв.; 53, арк.85зв.; 54, арк.52; 55, арк.11зв.; 59, арк.35зв.], 3 27 січня по 27 лютого 1924 р. було проведено 5 засідань гуртка, на якому прочитали 6 доповідей [39, арк.180зв.]. У січні-травні 1925 р. гуртківці заслухали 10 доповідей [51, арк.10; 56, арк.3; 58, арк.85зв.; 60, арк.11; 63, арк.4; 64, арк.8зв.] та ін. У Донецькому ІНО у 1925-1926 н.р. відбулося 14 засідань марксистсько-ленінського гуртка під керівництвом викладачів Глядківської і Мурського [94, арк.66зв.]. Політгурток Херсонського ІНО на свої засідання збирався щотижня. У березні 1923 р. він організував публічне засідання, на якому присутні слухали доповідь «Розвиток капіталізму та робітничий клас». У звіті вишу за цей місяць визнавалося, що цей виступ був слабким [36, арк.113]. 17 грудня 1927 р. гуртківці Миколаївського ІНО провели збори, на порядок денний яких винесли питання «Міжнародний стан і Китайська революція» [33, арк.21зв.]. У Харківському ІНО на засіданнях марксистського гуртка, що відбувалися щонеділі, читалися доповіді, які збирали значні аудиторії [80, с.90]. У Мар'їнському педтехнікумі студенти, участь яких у політгуртках була обов'язковою, працювали у 1928 р. 1 раз на 2 тижні по 2 год., а у 1929 р. – 1 раз на 10 днів. Такий же графік був і у Куп'янському педтехнікумі [100, арк.3, 40].

Окремі документи повідомляють про роботу політгуртків у 30-х рр. У 1937 р. в Житомирському педінституті функціонували 2 політгуртки – підвищеного типу і гурток для кандидатів у члени партії. Гуртківці детально вивчали Конституцію СРСР 1936 р. Кожний студент проробляв окремі положення, після чого у середовищі гуртківців відбувалося їх обговорення. Кращими були слухачі Федорченко, Чарський, Журавський [81]. У Кам'янець-Подільському педінституті на початку червня 1934 р. діяли 65 політгуртків з вивчення постанов XVII партійного з'їзду, які охопили 406 студентів [61, арк.113]. Студентство Вінницького єврейського педтехнікуму у 1931-1932 н.р. працювало у 13 політгуртках [106, арк.68], Артемівського ІСВ – у 1932-1933 н.р. – у 9 [108, арк.185], Харківського педінституту – на початку 1935 р. – у 5 [111, арк.255]. У Вінницькому педінституті діяли гуртки більшовизму та ленінізму [13, арк.28]. Марксистсько-ленінські гуртки функціонували у Бердянських ІСВ (у 1932-1933 н.р. до нього входили 30 студентів) [107, арк.72] та педтехнікумі (у першому семестрі 1931-1932 н.р. – 21) [30, арк.19], Запорізькому (у 1933-1934 н.р. – 35) [28, арк.5] та Конотопському педтехнікумах [35, арк.42].

У діяльності політгуртків мали місце і негативні моменти. Так, у лютому 1924 р. ректор Кам'янець-Подільського ІНО В.О. Геринович констатував, що відбулося лише половина запланованих засідань [55, арк.3]. В одному із звітів гуртка зазначалося, що його керівник Швець «так поставив роботу гуртка, що за полови-

ну II триместру він ні разу не збирався». Скорочувалася кількість гуртківців. Якщо восени 1924 р. у гуртку налічувалося 113 членів, то вже у квітні наступного року – 98 [56, арк.9; 57, арк.101]. У газеті «Червоний шлях» зазначалося, що в інституті «відчува[вся] брак кваліфікованих марксистських сил, які б змогли задовольнити і студентство, і професуру в прагненню до марксистської освіти» [79]. У Вінницькому ІНО гурток так і не зміг розгорнути свою діяльність. Серед причин – «відсутність вільного часу у студентства, відсутність керівника в зв'язку з безпорадним станом катедри соціально-економічних наук» [16, арк.110зв.] і, очевидно, зацікавленості молоді до обраного профілю. Пасивними були «політгуртківці» Катеринославського ІНО, відвідуваність занять яких у першому триместрі 1925-1926 н.р. становила лише 35-38% [17, арк.150]. «Кволюю» була робота політгуртків Житомирського єврейського педтехнікуму через слабку підготовку керівників гуртка [19, арк.40]. В Проскурівському польському педтехнікумі у першому семестрі 1934-1935 н.р. незадовільною була робота гуртка марксизму-ленінізму. Він практично не працював [14, арк.154].

Впродовж другої половини 20-х – початку 30-х рр. XX ст. поряд з політгуртками працювали гуртки «біжучої [поточної] політики», що створювалися при наявності 5 членів, які могли ініціювати створення гуртка. Кожний гурток розробляв власну інструкцію. Поточну роботу проводила президія у складі 2-5 осіб, яка обиралася на зборах гуртка [71, с.29]. У Київському ІНО в 1929-1930 н.р. функціонувало 7 гуртків поточної політики: на робітфаці і факультеті професійної освіти – по 3, соціального виховання – 1 [76]. У Кам'янець-Подільському ІНО в 1927-1928 н.р. гурток налічував бл. 220 осіб [67, арк.62зв.; 68, арк.170]. Проводив він роботу і в часи існування ІСВ. Зокрема, на початку 1930-х рр. гуртківці ІСВ обговорили рішення XVI з'їзду ВКП(б), XVII партійної конференції, IX окружної партконференції, постанови ЦК ВКП(б) про «зміцнення» колгоспів, м'ясозаготівлю, хлібозаготівлю [44, арк.71; 101, арк.35]. Миколаївський ІНО мав 46 гуртківців, які у другому триместрі 1927-1928 н.р. на заняття збиралися 9 разів [33, арк.61]. У Полтавському ІНО в 1927-1928 н.р. було 87 гуртківців, а у 1928-1929 н.р. – 24 [100, арк.34зв.], у Херсонському – відповідно 80 і 120 [100, с.241]. Функціонував гурток поточної політики і в Уманському ІСВ [8, арк.31].

Певні особливості ці гуртки мали у педтехнікумах. Наприклад в Коростишівському педтехнікумі гурток поточної політики поділявся на ланки. На його засіданнях обговорювали найактуальніші питання у житті тогочасного радянського суспільства. Спочатку теми, які необхідно було засвоїти, опрацьовували у ланках, а вже згодом у гуртку. Однак через нестачу часу таку форму скасували, після чого доручали одному з комсомольців підготувати доповідь і виголосити її на зборах. Доповідач рекомендував перелік відповідної літератури. Після цього доповідь обговорювали покімнатно. На наступних зборах відбувалося загальнотехнікумівське обговорення піднятої теми, часто проводилися підсумкові «віктори-

ни». Першокурсники, а також слухачі підготовчого курсу вивчали у контексті роботи гуртка статут та програму ВАКСМ, історію ВКП(б). Проводилися конкурси на кращого «академічного та громадського робітника», вечори самокритики [25, арк.219-219зв.].

У Вінницькому українському педтехнікумі гурток розпочав працювати з 1927 р. У 1927-1928 н.р. він об'єднав 60 осіб. На заняттях розглядалися питання внутрішньої і зовнішньої політики СРСР, обговорювалися рішення пленумів та партійних з'їзрів, резолюції ОПК, «поточні завдання» партії тощо [9, арк.107]. Гуртківці ділилися на ланки, одна з яких детально розробляла певну тему, а решта ознайомлювалися з матеріалом. Останні після виступу на занятті провідної ланки під час обговорення теми висловлювали свої міркування [12, арк.42]. Гуртки поточної політики функціонували також у Вінницькому єврейському [10, арк.165], Запорізькому [74, с.25], Житомирському українському [19, арк.23], Кременчуцькому [71, с.29], Олександрійському [7; 115], Старобільському (у 1926-1927 н.р. – 75 членів) [98, арк.110зв.], Сумському (у 1925-1926 н.р. – 40; керівник – Аснович) [97, арк.241зв.] і Шепетівському педтехнікумах [47, арк.34зв.].

У вишах функціонували гуртки з вивчення історії ВКП(б), заняття в яких проводилися під керівництвом парторганізації [75, с.62]. У Київському ІНО в 1929-1930 н.р. діяло 2 групи з історії партії для кандидатів в члени партії [76]. У 1931-1932 н.р. такі гуртки працювали у Кам'янець-Подільському [43, арк.60] та Житомирському ІСВ (на засіданнях гуртка останнього розглядалися доповіді, виголошені на XV і XVI з'їздах ВКП(б), VIII та IX з'їздах АКСМУ) [20, арк.24; 21, арк.42], у 1932-1933 н.р. – Новомосковському ІСВ [109, арк.178зв.]. У 1935 р. у Харківському [111, арк.186] і Кременчуцькому педінститутах було по 6 гуртків з історії ВКП(б) [111, арк.70]. Тоді ж такий же гурток діяв у Николаївському педтехнікумі [34, арк.13]. Планувалося створити такий гурток у Бердичівському педтехнікумі. У жовтні 1935 р. інструктор відділу учнівської молоді Вінницького обкому АКСМУ Янкелевич у листі на ім'я секретаря комітету комсомолу педтехнікуму Пасічника звертав увагу на те, що у закладі не було організовано гуртків з вивчення історії ВКП(б). Тому пропонувалося вивчити склад тематичних гуртків і сформуувати з них групи студентів для вивчення історії партії [15, арк.47]. Крім того, у педагогічних навчальних закладах працювали гуртки (школи) з вивчення історії більшовизму, зокрема, у Криворізькому (5 шкіл) [113, арк.62; 114, арк.62] і Новомосковському (6 шкіл) педінститутах [112, арк.24], Луганському педтехнікумі [104, арк.67]. У Кам'янець-Подільському ІНО [45, арк.15], Житомирському ІСВ [20, арк.24], Кременчуцькому [111, арк.70] та Харківському педінститутах [111, арк.186], Золотоношському педтехнікумі функціонували гуртки діалектичного та історичного матеріалізму, що «озброїли студентів теорією Маркса-Леніна-Сталіна» [105, арк.3]. В Одеському ІНО планували залучити студентів до участі у роботі регіональної комісії для збирання і вивчення матеріалів з істо-

рії Жовтневої революції та партії (Одеський істпарт). Однак, до практичної діяльності справа не дійшла [72, с.64].

Крім того, у закладах функціонували гуртки з вивчення окремих ідеологічних проблем. Так, у Харківському ІНО у 1923 р. діяв гурток з історії революційного руху у Західній Європі, який налічував 35 членів [5]. У Київському ІНО в 1928-1929 н.р. працював гурток з вивчення національного питання, який об'єднав 17 осіб [100, арк.38зв.]. У Житомирському педінституті в 1936 р. міський комітет партії організував семінар з вивчення окремих творів класиків марксизму-ленінізму, яким керував директор інституту Табакмахер [22, арк.15зв.]. У Харківському [111, арк.186], Криворізькому [113, арк.62] і Новомосковському педінститутах були школи з вивчення творів класиків марксизму-ленінізму [112, арк.24]. У 1937 р. в Житомирському єврейському педтехнікумі започаткували школи з вивчення Конституцій СРСР і УРСР [23, арк.10]. У Кам'янець-Подільському ІНО в 1929-1930 н.р. діяв політосвітній гурток [45, арк.15]. У цьому ж виші на початку 20-х рр. функціонував матеріалістично-філософський гурток [49, арк.141]. У Чернігівському ІНО був гурток з вивчення сучасності, у якому у жовтні 1925 р. налічувався 51 член [69, арк.58]. У Дніпропетровському російському педтехнікумі у 1928-1929 н.р. працював суспільствознавчий гурток [18, арк.2]. 43 студенти Могилів-Подільського педтехнікуму об'єднувалися у гуртки з вивчення роботи серед жінок [96, арк.18зв.]. У Новоград-Волинському педтехнікумі в другій половині 20-х рр. ідеологічний гурток щорічно змінював свою назву. У 1925-1926 н.р. він був політико-професійним [24, арк.21зв.], у 1926-1927 н.р. – політосвітнім [27, арк.57зв., 102], у 1927-1928 н.р. – політекономічним [27, арк.83зв.].

У декількох педвишах працювали комсомольські гуртки з вивчення «юнацького руху». Так, у Кам'янець-Подільському ІНО восени 1924 р. він налічував 30 членів, у т.ч. 27 комсомольців [62, арк.2], навесні 1925 р. – відповідно 41 і 32. Очолював гурток студент-комсомолец Дідич. Збори гуртківців відбувалися щотижня [63, арк.4]. У Вінницькому українському педтехнікумі в 1928 р. гурток об'єднував 45 осіб [11, арк.38]. У Кам'янець-Подільському ІСВ в 1931-1932 н.р. проводилися дні комсомольської освіти, під час яких вивчалися постанови пленумів, з'їздів ВЛКСМ та АКСМУ [43, арк.60].

Важко встановити точну відсоток студентів, охоплених навчанням у гуртках і школах ідеологічного спрямування. Радянський історик Г.І. Ясницький повідомляє, що у 1929 р. у Київському ІНО 33 гуртки і семінари охоплювали 1131 студента, Харківському – відповідно 22 і 600 [117, с.220], що, за нашими підрахунками, становить відповідно 52,5% і 27% від загальної чисельності студентів [2; 78, с.20; 102, арк.9]. Ці показники, певною мірою, співвідносяться із даними О.О. Лаврут, яка вважає, що у цих гуртках і школах працювали 40-60% студентів [71, с.29]. Такі ж відсотки фіксуємо і в 1930-ті рр. Наприклад, у Бердянському ІСВ навесні 1933 р. політнавчанням було охоплено 156 студентів (54,5% від загальної кількості студентів) [103, арк.64-66].

Таким чином, у 20-30-ті рр. ХХ ст. серед заходів, якими опікувалися компартійні та комсомольські осередки з метою виховання у студентів марксистсько-ленінського світогляду, особливе значення надавалося організації гуртків партійно-ідеологічного спрямування, зокрема політичних, а також гуртків поточної політики, з вивчення історії ВКП(б), діалектичного та історичного матеріалізму, окремих ідеологічних проблем. У декількох педвишах працювали комсомольські гуртки з вивчення «юнацького руху». На їх засіданнях влаштовували диспути на різноманітні теми, організовували виступи та заслуховували доповіді. На засіданнях обговорювали рішення з'їздів ВКП(б), всесоюзних, республіканських і регіональних партійних конференцій, розглядали питання внутрішньої і зовнішньої політики СРСР тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. А.К. Взятися до праці / А.К. // Радянська Волинь. — Житомир, 1924. — 28 листопада. — Ч.99 (271). — С.3.
2. Академуспішність та керівництво академ. роботою // Кузня освіти. — К., 1929. — 15 листопада. — № 3. — С.3.
3. Бердянські педагогічні курси та педагогічний технікум (1920-1935 роки) / [упоряд.: І.І. Лиман, В.М. Константінова] // Матеріали з історії Бердянського державного педагогічного університету. — К. : Знання України, 2008. — Т.ІІІ. — 596 с.
4. Бистров М.А. Керівна роль КП(б)У у галузі вищої освіти в період будівництва соціалізму (1917-1937 рр.) / М.А. Бистров. — Х. : Вища шк., 1974. — 144 с.
5. В Харьковском Институте Народного Образования // Студент революції. — Х., 1923. — №6. — С.83-84.
6. В ХІНО // Наддніпрянська правда. — Херсон, 1929. — 2 листопада. — № 255 (506). — С.6.
7. Велика О.В Олександрівському педагогічному технікумі / О. Велика // Студент революції. — 1926. — №5-6. — С.38.
8. Дем'яненко Н.М. Загальнопедагогічна підготовка вчителів в Україні (ХІХ — перша третина ХХ ст.) : монографія / Н.М. Дем'яненко. — К., 1998. — 328 с.
9. Державний архів Вінницької області (далі — Держархів Вінницької обл.), ф.п.29, оп.1, спр.526.
10. Держархів Вінницької обл., ф.п.29, оп.1, спр.620.
11. Держархів Вінницької обл., ф.п.249, оп.1, спр.13.
12. Держархів Вінницької обл., ф.п.249, оп.1, спр.34.
13. Держархів Вінницької обл., ф.п.292, оп.1, спр.8.
14. Держархів Вінницької обл., ф.п.457, оп.1, спр.444.
15. Держархів Вінницької обл., ф.п.457, оп.1, спр.457.
16. Держархів Вінницької обл., ф.р.1941, оп.1, спр.5.
17. Державний архів Дніпропетровської області (далі — Держархів Дніпропетровської обл.), ф.п.7, оп.1, спр.473.
18. Держархів Дніпропетровської обл., ф.п.7, оп.1, спр.1489.
19. Державний архів Житомирської області (далі — Держархів Житомирської обл.), ф.п.211, оп.1, спр.10.
20. Держархів Житомирської обл., ф.п.211, оп.1, спр.36.
21. Держархів Житомирської обл., ф.п.211, оп.1, спр.40.
22. Держархів Житомирської обл., ф.п.211, оп.1, спр.63.
23. Держархів Житомирської обл., ф.п.215, оп.1, спр.12.
24. Держархів Житомирської обл., ф.р.266, оп.1, спр.141.

25. Держархів Житомирської обл., ф.р.266, оп.1, спр.38.
26. Держархів Житомирської обл., ф.р.344, оп.1, спр.132.
27. Держархів Житомирської обл., ф.р.412, оп.2, спр.9.
28. Державний архів Запорізької області (далі – Держархів Запорізької обл.), ф.р.959, оп.1, спр.149.
29. Держархів Запорізької обл., ф.р.3674, оп.1, спр.61.
30. Держархів Запорізької обл., ф.р.3674, оп.1, спр.257.
31. Держархів Запорізької обл., ф.р.3675, оп.1, спр.156.
32. Державний архів Миколаївської області (далі – Держархів Миколаївської обл.), ф.п.498, оп.1, спр.80.
33. Держархів Миколаївської обл., ф.р.993, оп.1, спр.3.
34. Держархів Миколаївської обл., ф.р.1210, оп.1, спр.30.
35. Державний архів Сумської області, ф.р.4307, оп.1, спр.144.
36. Державний архів Херсонської області, ф.р.414, оп.1, спр.692.
37. Державний архів Хмельницької області (далі – Держархів Хмельницької обл.), ф.п.1, оп.1, спр.164.
38. Держархів Хмельницької обл., ф.п.1, оп.1, спр.203.
39. Держархів Хмельницької обл., ф.п.3, оп.1, спр.34.
40. Держархів Хмельницької обл., ф.п.3, оп.1, спр.97.
41. Держархів Хмельницької обл., ф.п.4, оп.1, спр.2.
42. Держархів Хмельницької обл., ф.п.4, оп.1, спр.3.
43. Держархів Хмельницької обл., ф.п.4, оп.1, спр.11.
44. Держархів Хмельницької обл., ф.п.4, оп.1, спр.25.
45. Держархів Хмельницької обл., ф.п.4, оп.1, спр.32.
46. Держархів Хмельницької обл., ф.п.301, оп.1, спр.92.
47. Держархів Хмельницької обл., ф.п.458, оп.1, спр.275.
48. Держархів Хмельницької обл., ф.р.5, оп.1, спр.563.
49. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.51.
50. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.273.
51. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.400.
52. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.414.
53. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.566.
54. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.568.
55. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.584.
56. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.599.
57. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.601.
58. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.711.
59. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.721.
60. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.755.
61. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.1, спр.2066.
62. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.3, спр.3.
63. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.4, спр.3.
64. Держархів Хмельницької обл., ф.р.302, оп.4, спр.4.
65. Держархів Хмельницької обл., ф.р.1086, оп.1, спр.230.
66. Держархів Хмельницької обл., ф.р.1086, оп.1, спр.356.
67. Держархів Хмельницької обл., ф.р.1566, оп.1, спр.265.
68. Держархів Хмельницької обл., ф.р.1584, оп.1, спр.5.
69. Державний архів Чернігівської області, ф.р.608, оп.1, спр.23.
70. Кардаш Г. Бердянський педтехнікум / Г. Кардаш // Студент революції. – 1927. – №4. – С.65.
71. Лаврут О.О. Діяльність студентів у гуртках / О.О. Лаврут // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Миколаїв : Черномор. держ. ун-т ім. П. Могили, 2009. – Т.115. – Вип.102: Історія. – С.27-35.
72. Левченко В. Становлення та розвиток напрямів освітянського краєзнавства в вищій школі Одеси в 1920-30-х роках / Валерій Левченко // Краєзнавство : наук. журн. – К.: ТОВ НВП «Ферокол», 2011. – Вип.3. – С.64.

73. Ляпіна О.В. Студенти міста Києва у 1920-ті рр. / О.В. Ляпіна // Соціальна історія : наук. зб. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2009. – Вип. V. – С. 52-59.
74. Орлянский С.Ф. Материалы к истории Запорожского государственного университета / С.Ф. Орлянский, В.Г. Ткаченко. – Запорожье : Запорож. гос.ун-т, 1998. – Вып.1. – 76 с.
75. Паніотів І.І. Комуністична партія України в боротьбі за розвиток народної освіти (1931-1941 рр.) / І.І. Паніотів. – Х. : вид-во Харків. ун-ту, 1973. – С. 62.
76. Партійна освіта // Кузня освіти. – К., 1929. – 15 листопада. – № 3. – С.3.
77. Полтавський педагогічний технікум ім. Михайла Драгоманова в 1926 році (перше півріччя) // Бюлетень Полтавського педагогічного технікуму ім. Михайла Драгоманова. – Полтава, 1926. – №1. – С.8-13.
78. Прокопенко И.Ф. Подготовка учительских кадров в Харькове в советский период: концептуальные подходы, практический опыт : учеб. пособ. по спецкурсу / И.Ф. Прокопенко, Д.А. Кочат, А.Н. Микитюк. – Х. : Изд-во Харк. гос. пед. ин-та им. Г.С. Сковороды, 1992. – С.20.
79. Робота в вищих школах // Червоний шлях. – Кам'янець-Подільський, 1923. – 12 березня. – № 57 (106). – С.2.
80. Рябченко О.А. Харківський інститут народної освіти ім. О.О. Потебні (1921-1930 рр.) / О.А. Рябченко. – Х. : Харків. держ. академія міськ. госп., 2000. – 214 с.
81. Скромнов. Вивчаючи Сталінську Конституцію / Скромнов // Радянська Волинь. – 1937. – 23 березня. – № 69 (3630). – С.3.
82. Слезин А.А. Политическое просвещение молодежи 1920-х годов как звено системы политического контроля / А.А. Слезин // Политика и общество : науч. журн. – М., 2010. – № 3(69). – С.52-59.
83. Сойфер М. В Миколаївському ІНО / М. Сойфер // Студент революції. – 1926. – № 1. – С.40.
84. Суровий А.Ф. Профспілки Кам'яниччини у 1920-х роках / А.Ф. Суровий // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : іст. науки. – Кам'янець-Подільський : Оіум, 2009. – Т.19. – С.481-493.
85. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України), ф.166, оп.2, спр.848.
86. ЦДАВО України, ф.166, оп.2, спр.1077.
87. ЦДАВО України, ф.166, оп.2, спр.1145.
88. ЦДАВО України, ф.166, оп.2, спр.1149.
89. ЦДАВО України, ф.166, оп.4, спр.630.
90. ЦДАВО України, ф.166, оп.4, спр.634.
91. ЦДАВО України, ф.166, оп.4, спр.646.
92. ЦДАВО України, ф.166, оп.5, спр.263.
93. ЦДАВО України, ф.166, оп.5, спр.264.
94. ЦДАВО України, ф.166, оп.5, спр.289.
95. ЦДАВО України, ф.166, оп.5, спр.566.
96. ЦДАВО України, ф.166, оп.6, спр.205.
97. ЦДАВО України, ф.166, оп.6, спр.206.
98. ЦДАВО України, ф.166, оп.6, спр.207.
99. ЦДАВО України, ф.166, оп.6, спр.415.
100. ЦДАВО України, ф.166, оп.9, спр.306.
101. ЦДАВО України, ф.166, оп.9, спр.1797.
102. ЦДАВО України, ф.166, оп.9, спр.1819.
103. ЦДАВО України, ф.166, оп.10, спр.1546.
104. ЦДАВО України, ф.166, оп.10, спр.1489.
105. ЦДАВО України, ф.166, оп.10, спр.1490.

106. ЦДАВО України, ф.166, оп.10, спр.1495.
107. ЦДАВО України, ф.166, оп.11, спр.148.
108. ЦДАВО України, ф.166, оп.11, спр.149.
109. ЦДАВО України, ф.166, оп.11, спр.150.
110. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф.1, оп.20, спр.1513.
111. ЦДАГО України, ф.7, оп.1, спр.1249.
112. ЦДАГО України, ф.7, оп.12, спр.728.
113. ЦДАГО України, ф.7, оп.12, спр.729.
114. ЦДАГО України, ф.7, оп.12, спр.730.
115. Циганко П. В Олександрійському педтехнікумі / П.Циганко // Студент революції. – 1927. – №8. – С.62.
116. Шевчук Г.М. Культурне будівництво на Україні у 1921-1925 роках / Г.М. Шевчук. – К. : вид-во АН УРСР, 1963. – 436 с.
117. Ясницький Г.І. Розвиток народної освіти на Україні (1921-1932 рр.) / Г.І. Ясницький. – К. : вид-во Київ. ун-ту, 1965. – 256 с.

А. Б. Комарницький

Кружки партійно-ідеологічного напрямлення і студентство педагогічних навчальних закладів України (20-30-е рр. ХХ в.)

В статті показана робота студентів педагогічних навчальних закладів України в групах партійно-ідеологічного напрямлення, які функціонували в 20-30-х рр. ХХ в., і були націлені на виховання молоді в марксистсько-ленінському дусі, формування політично свідомого громадянина, який повинен був жити в новому комуністическому суспільстві. На засіданнях улаштовували диспути на різні теми, організовували виступи і слухали доповіді. Груповаці глибоко вивчали Конституцію СРСР 1936 г., постановлення партійних з'їздів. Кожен студент вивчав окремі положення, після чого в середі груповаців відбувалося їх обговорення. В статті показано і негативні моменти: невиконання планів засідань, зменшення кількості членів груп, нехватка кваліфікованих керівників, а також їх слабка підготовка, відсутність вільного часу у студентства. Частина публікації присвячена роботі груп поточної політики, працюючих в період другої половини 20-х – початку 30-х рр. ХХ в. На засіданнях обговорювали рішення з'їздів ВКП(б), всесоюзних, республіканських і регіональних партійних конференцій, вивчали устав і програму ВЛКСМ, історію ВКП(б), розглядали питання внутрішньої і зовнішньої політики СРСР і т.п. В статті говориться також про груповаці по вивченню історії ВКП(б), діалектичного і історичного матеріалізму, окремих ідеологічних проблем. В декількох педвузах працювали комсомольські групи по вивченню «юношеского руху».

Ключеві слова: студенти, інститут, технікум, політичний клуб, група поточної політики, доповідь, засідання.

O. Komarnitskyi

Groups of party-ideological direction and the students of pedagogical educational establishments of Ukraine (20-30th XX century).

The article shows the work of the students of pedagogical education establishments of Ukraine in the groups of party-ideological direction, that functioned in 20-30th XX century, and were aimed at training young people in the Marxist-Leninist spirit, the formation of a politically

conscious citizen who had to live in a new Communist society. They worked in their free time on a voluntary basis. Actively working clubs were in the 20-ies. The author notes that they had different names. It is noted that these circles were distributed on two levels: high and low type. The first part included the Communists and Komsomol activists, the second brings together all the other members of the Komsomol and willing students. Political groups worked quite actively. At their meeting were organized debates on various topics, organized performances and hear reports. Political groups going to meet on a weekly basis. They organized public meeting gathered a significant audience. The article noted that the participation of students in politgroups was necessarily.

The author shows a number of facts about the work of the circles in the 30s. Mug studied in detail the USSR Constitution of 1936, regulations of party congresses. Each student was doing some provisions, and then discuss them occurred in the circle members environment. The article shows and negative points: failure to plan meetings, reducing the number of members of clubs, a shortage of qualified managers, as well as their poor training, lack of free time students.

Part of the publication is devoted to the current policy circles who worked during the second half of the 20's – early 30-ies. XX century. They were created in the presence of 5 members. Each circle developed its own statement. Its structure could include students, graduate students, teachers, who participated in the party life. Circle members received tickets, paid membership fees. The work was done within the days of the week. The meeting discussed the decision of the Congress of the CPSU (b), all-union, republican and regional party conference of the CPSU Central Committee resolution (b) of the "strengthening" of the collective farms, grain procurement and the like. Particular attention was paid to the anti-religious sentiments, especially during religious holidays. Periodically circle members read their reports. In some cases, these themes were submitted to public discussion, in which can participate not only students and teachers of basic education institution, but also of other universities, the local population. Members of the group have the right to view the program of academic disciplines, particularly the social and political sciences.

The author notes that in pedagogical educational establishments the circles had certain characteristics. They were divided into units. The topics related to current issues in the life of the Soviet society was treated in the links, and then later in the circle. Members of the circle studied the statute and program of the Komsomol, the history of the CPSU (b), considered the issues of internal and foreign policy of the Soviet Union, discussed the decision of the plenums and party congresses.

The article is also about the circles for the study of the history of the CPSU (b), dialectical and historical materialism. Several pedagogical educational establishments had Komsomol circles to study the "youth movement".

Key words: students, college, technical school, the political circle, the circle of current policies, report, meeting.

Отримано: 15.09.2016